

10a. JORNADA MARTA MATA

ÀNGELS GARRIGA I ELS MESTRES DE LA REPÚBLICA, PRECURSORS DELS DRETS DE L'INFANT

16.11. 2017

SALUTACIÓ DE LA PRESIDENTA DE LA FMMG

Àngels Garriga i Marta Mata, dues dones, dues mestres, dues penedesenques, dues generacions, mare i filla, a l'una i l'altra els hem de reconèixer el treball que van fer per la millora de l'escola a Catalunya.

L'any 2016 va fer deu anys de la mort de Marta Mata i aquesta fundació, que porta el seu nom, va declarar-lo *Any Marta Mata*, amb la celebració de diverses activitats, que es van prorrogar fins al juny del 2017.

Enguany, 2017, fa cinquanta anys de la mort d'Àngels Garriga. Al mes de setembre passat la Generalitat va organitzar un homenatge a aquesta mestra al Palau de la Generalitat i a l'octubre, ho va fer l'Ajuntament del Vendrell. Avui ho fem nosaltres dedicant-li la Jornada, en la qual també volem homenatjar els mestres de la seva generació.

Àngels Garriga va néixer el 11 d'octubre de 1898 al petit poble de Sant Vicenç de Calders, on el seu pare era secretari -la família era de Santa Oliva- i va morir a Barcelona el 5 de febrer del 1967.

En el centenari del seu naixement, l'any 1998, des de la nostra Fundació, que llavors portava el seu nom, la Marta Mata que n'era la presidenta, va organitzar una sèrie d'actes en homenatge a Àngels Garriga, la seva escola i la seva generació de mestres i escrivia, amb motiu d'aquell homenatge: *Cada celebració ens ajuda a omplir un tombant de la història, la d'una mestra ens ajuda a conèixer la història de la nostra escola, no sempre governada des de Catalunya, però sí que des de 1981 és plenament escola catalana. Precisament perquè és tan jove, cal que faci recordar i recordi la tradició de la renovació pedagògica d'un segle ja, que dona sentit a la plenitud de la realitat actual, i ha contribuït a aconseguir-la també.*

Aquestes paraules sintetitzen el que es va voler fer l'any 1998 en aquell homenatge: tenir un rècord per Àngels Garriga i la generació de mestres de la seva època, que són el que sovint la Marta Mata anomenava els *bons mestres*,

els mestres de la Mancomunitat i de la República. Mestres més coneguts per la seva obra de fundació o direcció d'escoles, com Manuel Ainaud, Josep Estalella, Angeleta Ferrer, Alexandre Galí, Eladi Homs, Artur Martorell, Rosa Sensat, Pau Vila... i molts d'altres, el nom dels quals no coneixem, però que treballant en aquelles primeres dècades del segle passat, van fer realitat el primer model d'escola catalana als anys trenta. Cal, doncs, reconèixer-los com a generació.

Marta Mata ens deia: *Abans d'ells no existia el model d'escola catalana; cap d'ells no havia pogut anar-hi. Però quan ells van arribar a la maduresa professional, la van fer amb les seves mans, la van crear. Cert que un conjunt d'actuacions i de circumstàncies en el país ho havia afavorit des de fora l'escola, però a dins les classes, fent escola i fent sortir l'escola al carrer i a la ciutat, van ser ells els alquimistes del canvi, i de l'escola espanyola tradicional que tenien a la nova escola catalana.*

Àngels Garriga treballà en aquest concepte d'escola, però ben aviat patí una primera depuració per les seves conviccions religioses i hagué de deixar l'escola a finals del 1937 i al 1939, just acabada la guerra, patí una altra depuració, pel seu catalanisme.

La postguerra va ser una prova molt difícil pels mestres i l'escola. Molts d'ells van ser traslladats, destituïts, jubilats forçosos, afusellats, empresonats... i d'altres s'exiliaren. L'escola nova va ser desmuntada a tot el país i, d'una manera especial, l'escola catalana.

Per Àngels Garriga, el període va ser doblement dur, perquè a més d'haver de deixar de treballar va haver de començar a afrontar un contratemps de salut, que la va deixar sense poder caminar ni anar a l'escola des de 1945.

Al 1946 va començar la seva vida més penedesenca, ja que es va traslladar a viure a cal Mata de Saifores, la casa familiar pagesa, amb la seva filla Marta que passava la convalescència d'una tuberculosi.

Els gairebé vint anys que Àngels Garriga va passar a Saifores van ser molt fructífers: hi reféu la seva vida familiar i de mestra i educadora amb els nets i els infants del poble, per a tots els quals, directament o indirecta, a través de la seva filla Marta, endegà activitats d'esplai i formació. Va escriure contes i també llibres d'aprenentatge de la lectura, per l'editorial Teide en castellà, Ardilla 1 i Ardilla 2 que van ser premiats pel *Ministerio*, i més endavant, aprofitant les il·lustracions d'aquests llibres, va escriure Beceroles –que també va editar Teide- i que va ser el primer llibre complet d'aprenentatge de la lectura en català que es publicà després de la guerra. El *Ministerio*, que n'havia

premiat la versió castellana, no va poder prohibir-lo. El 2015 es van celebrar els cinquanta anys d'aquesta publicació.

Seguidament es publicà *Estels*, un original segon llibre de lectura, sense cap condicionament previ, que il·lustrà en Cesc i en el qual Àngels Garriga plasmà literàriament els seus millors moments com a mestra, trenta anys després d'haver-ne exercit.

Entre els seus escrits, vull ressaltar el darrer llibre: el conte dels nens de Saifores, *Un rètol per a Curtó*, on els protagonistes són reals, i del qual Marta Mata ens diu: *és un compendi de la seva concepció pedagògica de la unitat entre la vida de l'escola i la vida del poble*.

El nostre agraïment a Marta Mata i a la seva mare Àngels Garriga, així com a d'altres mestres de la seva generació que han fet possible que avui poguem continuar fent accions per la millora de l'escola catalana.

Desitjo que amb el treball d'avui, coneguem un xic més la nostra història i la dels mestres que ens han obert camí.

PRESENTACIÓ DE LA JORNADA

Irene Balaguer

Avui, dediquem la Jornada a la mestra Àngels Garriga.

Ara fa vint anys, la seva filla Marta Mata, va preparar el llibre *Àngels Garriga, la seva escola i la seva generació de mestres*, per commemorar el centenari del seu naixement.

Àngels Garriga, ja titulada com a mestra, va dedicar tres anys més a formar-se als Estudis Normals de la Mancomunitat. Uns estudis amb una profunda formació humanística que van formar mestres catalans oberts a la creació i la renovació pedagògica, al servei dels infants i del país.

Entre els mestres de l'Escola Normal, Àngels Garriga recorda Alexandre Galí, Artur Martorell, Rosa Sensat, Pau Vila, Pompeu Fabra, Carles Riba i d'altres, persones totes elles amb una gran formació intel·lectual i ètica.

Angels Garriga, com a parvulista, es va inspirar en la pedagogia Montessori, treballà intensament al grup escolar Pere Vila i va gaudir d'un extraordinari grup humà, dirigit per Felix Martí Alpera.

Àngels Garriga va partir dues depuracions: una, l'any 1937 per les seves conviccions religioses i una segona, ja en temps de la dictadura, per el seu catalanisme.

Per molts mestres, començava un període dur, a causa de la destrucció de l'escola. L'exili d'Àngels Garriga va ser dolç, a Saïfores, en aquest racó de món -tot i que els seus habitants en diuen "mig món"- la mestra va seguir fent de mestra amb els infants del poble, omplia el temps lliure amb activitats vives i plaents per la canalla, on trobava inspiració pels seus contes i obres de teatre. Mentrestant, mantenia l'interès per la renovació pedagògica amb els seus companys mestres.

En els primers llibres per a mestres i infants, Àngels Garriga va aportar-hi qualitat literària i qualitat de mestra. Entre altres obres, va escriure *Un rètol per Curtó*, basat en fets i personatges de Saïfores, els primers llibres de lectura per infants, *Beceroles* i *Estels*, i va traduir *Com explicar contes*, de Sara Cone Bryant.

Ara es parla dels mestres i de l'escola de la República, per recuperar-la. Des del meu punt de vista hi ha dos problemes: un és que seguint el fil de la vida de la mestra Àngels Garriga es fa evident que es va començar a recuperar en el moment que va ser destruïda. L'altre problema, és algunes persones que diuen això, desconeixen el fons del que va ser aquell període de la nostra escola i ignoren tot el treball individual i col·lectiu que s'ha fet per recuperar-la.

Desitjem que amb la jornada d'avui, sortim optimistes per seguir treballant per generalitzar aquella escola inoblidable.

CONFERÈNCIA

Infants, escola i mestres, en la cruïlla de la Segona República

Conrad Vilanou

1. El món d'ahir. El sistema liberal en època d'imperis i estats-nació. L'infant-soldat. *Cuore*. De l'escola a la caserna. Semàntiques unívokes: la instrucció escolar i militar. Codificació corporal: gimnàstica. Escolarització i mobilització de la infància. Virtut i pàtria. Guerra i pau. *Abaixeu les armes!* L'escola tradicional i l'*ethos* imperial. Els nous vents que van seguir a la Gran Guerra: la infància entre la salut i l'escola. Vers una nova escola: una reacció vitalista, neonòmada, que clama per la llibertat de moviments i d'acció. Vers un pensament creatiu i pacifista. Vilamar, 1922: quan la colònia escolar esdevé república d'infants. En el cas català: pressupost de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, 1908: una escola en català, en règim de coeducació i ensenyament laic. Una tradició: el catecisme de ciutadania de Frederic Rahola (1920). De la

naturalesa social de l'home: l'ésser humà com animal polític, *zoon politikon*. La paraula condició de possibilitat de la sociabilitat política. Altres tradicions: de l'escola laica catalana a l'escola racional. El llegat de Ferrer i Guàrdia: Joan Puig i Elies, l'altra cara de la República. República burgesa i República llibertària.

2. La república es diu de moltes maneres, però sempre parteix de l'ideal de la lluita per la cultura (*Kulturkampf*). Els sistemes polítics republicans. La França de la III República (1871-1940) marca pauta. Es manté la idea del patriotisme. La França guanyadora a Verdun (1916). El Marne i Jean Bouin. Un ethos-republicà: l'infant com a ciutadà. La milícia, una constant de la república. El deixant d'Esparta. El "pelut", el soldat d'infanteria. El laïcisme, una conseqüència de la separació d'Església i estat, no sense dificultats. Una escola laica que lliga amb la tradició lliurepensadora (maçoneria, espiritista, etc.). Un model centralista i jacobí, hereu de la burgesia. D'Alain a Maurois: el deixant republicà. Els altres referents: Albert Camus i el Sr. Germain: "Sin usted, sin la mano afectuosa que tendió al niño pobre que era yo, sin su enseñanza y su ejemplo, no hubiese sucedido nada de todo esto" (Escriu Camus, el 19 de novembre de 1957). La *paideia* republicana com un art de viure (Maurois, 1939): l'art de pensar, l'art d'estimar (santificació del desig), l'art de treballar, l'art de manar (milícia, lideratge) i l'art d'envellir. La literatura com una eina republicana per modernitzar la societat: la importància de la lectura. La novel·la, instància pedagògica (Freinet, com un model de vida, de tècnica de vida, de manera de viure).

3. Les noves repúbliques després de 1919. La República de Weimar (1919-1933). L'esperança de la llibertat en l'antic imperi prussià. El trencament de l'elitisme: Tothom és igual, el mateix punt de partida. No al batxillerat com a barrera

(Abitur, examen d'estat). L'aparició de l'Institut-Escola. Vers una pedagogia que advoca pel món del treball (*Arbeitsbildung*). La preparació laboral, com objectiu de l'educació. L'Escola del Treball, un horitzó. La psicotècnica, una solució. Vocació i professió: un somni modern. El món dels valors, davant de la crisi i el nihilisme. L'axiologia, una mena de re-encantament del món. Scheler i la resposta al nihilisme (Nietzsche). Vers un neoplatonisme: *Política vol dir pedagogia* (Campalans, 1933). Una *paideia* republicana: Xirau i l'espiritualització del mestre. L'ànima de l'educador (Kerschesteiner). Weimar, la ciutat-model. 1932, el centenari de la mort de Goethe. Infants per a una república ideal: l'*Antologia pedagògica* de Goethe. El deixant del noucentisme: el civisme esdevé un horitzó pedagògic. El Republicanisme com un neo-noucentisme. El *Compendi d'Educació civil* de R. Rucabado (1920). Els drets del ciutadà en el municipi. La polis com a referent, en l'univers noucentista. Empúries, en el rerefons. Ara toca la República, el ciutadà de la nació (catalana) i de l'estat (societat civil), sota la perspectiva de l'internacionalisme i del cosmopolitisme en un context que proclama la pau en lloc de la guerra. L'esperit ginebrí, centre neuràlgic de l'Escola Nova.

4. A) 1917, els Estats Units entren en la història europea. Democràcia i educació, en un món industrialitzat. L'ombra de Dewey, una educació per l'acció i la democràcia, per a una vida oberta i canviant, després de la crisi de valors viscuda als Estats Units. La crisi del puritanisme: l'era del Jazz. L'americanització arriba a casa nostra: esport, música i cinema. La joventut, davant d'aquesta nova realitat. L'alliberament de la dona: les *flappers* (betty boop). B) L'URSS, 1917: la revolució soviètica. Instrucció-alfabetització i educació-pedagogia social. Lunatxarski i la distinció entre instrucció-alfabetització i educació-formació. La escola única trenca la divisió entre treball manual i treball intel·lectual. Una educació politècnica, sobre la base de l'humanisme proletari. La importància de la pedagogia social: la consciència proletària clau de l'home nou. De la cultura burgesa a la cultura proletària: el realisme socialista. La Kolantai, un referent del feminisme. Emma Goldman. La comuna, en l'horitzó d'una nova organització social. Dolors Canals i l'educació primerenca: les escoles bressol. Les dones lliures.
5. Infants, escoles i mestres republicans. El deixant de la Institución Libre de Enseñanza: l'harmonia universal, la unitat en la varietat. Panteisme. Una visió orgànica: un nexa orgànic, un tot, una entitat social que batega al mateix ritme. Infants, com a ciutadans. L'escola, com a unitat bàsica per una lluita per la cultura (*Kulturkampf*). El mestre com a apòstol laic, un nou sacerdot. L'educador "nat". La formació professional: les revistes pedagògiques. *Revista de Pedagogía* (Luzuriaga) i *Revista de Psicología i Pedagogia* (Xirau-Mira). La qüestió de l'amor. El tot, com a reacció, a una visió analítica de la vida. El mestre republicà com a *maître à penser* (Steiner). Repúbliques de professors, repúbliques d'intel·lectuals. La via exemplar: el mestre com a Home, com a Dona (en majúscula). Un mestre de vida, enllà de l'escola (*La lengua de las mariposas*, Manuel Rivas). Don Gregorio, més que un mestre: la personificació de la llibertat de pensament i de l'acció moral, del respecte i de la tolerància (El deixant de la ILE).

6. Davant de la separació cal agombolar. Una visió vital i “estructural” (*Gestalt*). Un cert neo-romanticisme, com alternativa als mals de la societat moderna (Pedagogia Waldorf). Els *Temps moderns* (1936) de Xarlot. L’educació entesa com un procés de vivificació: fer viure, néixer biològicament i culturalment, o, si es vol, espiritualment. La importància de l’art i de l’estètica. Las “Misiones pedagógicas”. Els mestres s’han d’espiritualitzar, o, si es vol idealitzar. La meta: auto-governar-se, en sintonia amb la idea d’autonomia moral kantiana i de fer-se a un mateix en la línia del pragmatisme nord-americana. L’herència de Franklin: necessitem nois i noies auto-suficients.
7. L’infant republicà, o la formació del ciutadà democràtic al servei d’una nova forma de govern. L’escola com a “província” republicana. L’infant com a subjecte de drets i deures i el mestre com a organitzador de la vida social de caire participatiu. Els valors de la tradició republicana: tolerància, respecte, civisme, diàleg, fraternitat, compromís, treball, justícia, etc. Superar el hiatus entre escola i vida, entre món escolar i món adult. L’infant, com a ciutadà, amb drets i deures (instrucció, el deure d’aprendre, netedat, treball i honestedat). El govern de l’escola, una república en miniatura: consells, grups, càrrecs, eleccions, responsabilitats, etc. De l’educació per a la democràcia a l’escola democràtica, on intervenen tots els agents. Vers una *politeia* pedagògica en vistes a l’enfortiment de la ciutadania, clau de volta del pedagogisme republicà. Quelcom dinàmic, sempre obert. Igualtat entre nens i nenes, coeducació. El deixant freudià: Enllà de la pedagogia de l’aclariment sexual. Nova estructura familiar, nova moral sexual. La naturalitat i la natura com a referents. Vers una eugenèsia per enfortir la salut i una natura com a referent pedagògic i moral (el deixant de Rousseau, una lògica neo-romàntica-natural, la força tel·lúrica de la Mare-terra). Via natural com a rectificació, més que punitiva.
8. Del càstig a la pèrdua d’un dret. La importància dels jocs com a elements cooperadors, enfront de l’esport i la gimnàstica. Respecte per a les creences religioses. Vers una moral natural universal: Tolstoi. Protecció de la Naturalesa (la festa de l’arbre), tot i que procedeix d’èpoques anteriors. Vers un cristianisme secularitzat: l’ombra de Kant. Fórmules: «Practica el bé per a la teva íntima satisfacció, fes als altres el que vulguis que els altres facin amb tu». Vida lúdica (“gamificació”). Vers un nou catecisme de ciutadania: de súbdit (monarquia, imperis) a ser lliure i responsable. Cal assolir la majoria d’edat (“empoderament”). El mestre perd la potestat i ha d’assolir l’autoritat. El mestre més com a suggeridor, que estimuli a plantejar preguntes, que no pas com a simple transmissor. Un mestre “ignorant” o, si es vol, socràtic que acompanya i suscita qüestions obertes que s’han de contestar segons el ritme de la vida (la premsa i el món com a realitats immediates). Vers una nova consciència: amorosa per captar valors, social per compartir principis i moral per actuar autònomament, al marge de dogmes i decàlegs.
9. Una pedagogia per a l’emancipació en el sentit racional-kantià, per tant, il·lustrat que implica “ganes d’aprendre”. Una educació física (salut, jocs, colònies, etc.), intel·lectual a través de la intuïció i manipulació, moral autònoma i estètica per mitjà del cultiu de la sensibilitat (cant, eurítmia, dibuix, etc.): una educació integral que situa la instrucció al servei de la formació. El rerefons burgès del projecte: de la *Bildung* (formació) elitista i burgesa a la *Volksbildung*

(l'educació popular) accessible a tothom. El paper d'ateneus, casinos, fraternitat, cases del poble i demés. Biblioteques, concerts, teatres, cinema, museus. Les "missions pedagògiques": quan l'art arriba a tothom. La fusió de la pedagogia amb l'avantguarda artística, l'educació com avantguarda. L'oci formador, la crítica a la cultura de masses.

10. El contra-model republicà: l'estat totalitari, una pretesa resposta a la crisi. El feixisme italià. Gentile i l'estat ètic, base del totalitarisme. El nazisme, una pedagogia al servei de la barbàrie. Es manté l'*ethos* imperial prussià: l'obediència clau del sistema educatiu per una pedagogia bèl·lica, necessària per imposar una cosmovisió totalitària. El rebuig de la nova educació, com del nou art, de l'avantguarda en general. El cas espanyol: la Dictadura de Primo de Rivera, un assaig de nacionalització patriòtica. La conseqüència: el franquisme, la pedagogia de l'Espanya eterna. El malson de la guerra civil. La infància davant de la barbàrie. Es manté el militarisme: l'exèrcit defensa i guarda la pàtria. Una infància davant dels estralls de la guerra. Els infants dibuixen la guerra. El més petit de tots: l'infant-milicià, una paradoxa del règim republicà.

El llegat dels Mestres de la República. Célestin Freinet, el Principi de Cooperació

Enric Vilaplana i Josepa Gómez

La realitat actual és fruit d'esdeveniments anteriors, fins i tot antics, que s'organitzen en una xarxa complexa amb arrels i prolongacions complexes de signes diversos i multidireccionals.

L'educació d'avui, les escoles d'avui, són fruit d'esdeveniments anteriors que no tenien ànim de continuïtat encara que, tot i correspondre intencionadament a un moment històric concret, han influït en realitzacions educatives posteriors.

Alguna consideració per relacionar els mestres de la República i la fundació d'escoles després de la guerra i la Pedagogia Freinet **Questions prèvies**

La renovació educativa es desenvolupa en el sector públic en sistemes democràtics de govern, propers a la realitat social del país. Altrament, es refugia en el sector privat en moments de sistemes autoritaris.

Així, veiem com l'administració és sensible a les propostes innovadores en temps de la Mancomunitat o en temps de la Segona República i com s'organitza, fins i tot de manera clandestina, en èpoques de repressió com durant la dictadura de Primo de Rivera o durant el franquisme.

En qualsevol cas, podem entendre que hi ha hagut una mena de cadena de la innovació que es manté viva en les diferents èpoques. És una mena de denominador comú de millora, de progrés; una mena de màquina del temps que és imparable.

Segurament, en la base del progrés en la millora de l'educació, encara que es pot considerar prou llunyana, hi podem trobar els principis liberals de política educativa, definits en el segle XIX, quan es considera el valor polític de l'educació. Més o menys, aquestes són les idees:

Universalitat: *Educació per a tothom. L'educació és un factor primordial pel canvi i el progrés de la societat i és necessària la participació de tothom. En aquest principi hi ha una concepció democràtica de l'educació i d'educació per a la democràcia. També el concepte de coeducació tant de gèneres com de classes socials.*

Gratuitat: *és un principi que es deriva de l'anterior: si l'accés a l'educació és universal s'ha de garantir que ningú no hi pugui accedir per motius econòmics. Més, encara, atenent al paper de l'educació en la participació democràtica de tots els individus en la construcció de la societat.*

Uniformitat: *Uniformitat en els continguts per a tothom. Calia garantir la mateixa quantitat i qualitat dels continguts formatius per a tothom. Això vol dir la publicació d'uns plans d'estudi uniformes atenent un principi d'igualtat.*

Llibertat d'ensenyament: *En el seu moment era la defensa enfront d'imposicions dogmàtiques en tots els nivells de l'ensenyament. Aquí es pot entendre el caràcter laic que ha de tenir l'educació pública i, també, la reivindicació del paper tècnic dels mestres que haurien de ser els guies i promotors de la intervenció pedagògica en els contextos diversos en què es troben, tot i tenint en compte el principi d'igualtat abans esmentat*

Caràcter públic de l'ensenyança: *Per a garantir els principis d'universalitat, de gratuïtat i d'uniformitat calia la intervenció d'una institució pública, superior, amb prou autoritat i recursos, que els garantís. D'aquesta manera s'atorgava la responsabilitat de l'educació dels ciutadans a l'estat.*

No és difícil veure que les propostes d'aquests principis són, encara, la base sobre la que es basteixen les propostes actuals d'innovació educativa malgrat determinats aspectes involucionistes de les polítiques educatives de les nostres administracions.

Tanmateix, tot i l'oportunitat d'aquestes idees, hi podem trobar a faltar aspectes específics de la pràctica educativa i de llur reflexió. Es troba a faltar un esment concret a la naturalesa de l'objecte principal de l'acció educativa: l'infant .

És aquí on podem recórrer al corrent de l'Escola Nova, als seus 30 punts, i a la promulgació de la Convenció dels Drets dels Infants.

Aquests són documents referencials ineludibles pel que fa al pensament educatiu innovador perquè, ultra les indicacions directes a les polítiques educatives, posen l'infant en el primer lloc d'atenció. Del corrent de l'Escola Nova és pertinent recordar els seus principis bàsics perquè són molt pertinents respecte el tema que avui ens ocupa:

Psicologisme: Conèixer l'infant, saber com aprèn. Disposar de coneixements psicològics bàsics sobre els quals bastir propostes d'intervenció educativa.

Paidocentrisme: El centre de l'activitat educativa ha de ser l'infant, desplaçant la figura autoritària del mestre tradicional. El treball escolar ha de partir dels interessos i les necessitats dels infants.

Activisme: L'infant aprèn a partir de llur activitat; de l'acció que exerceix; de llur capacitat d'experimentació; de la seva interacció amb el medi.

Integralitat: L'educació ha de contemplar significativament totes les capacitats humanes en les seves intervencions; tant les capacitats intel·lectuals com les físiques, les ètiques i morals, les emocionals, les socials.

Funcionalisme: Els aprenentatges han de servir per a alguna cosa; han de ser útils per als infants i així cal reconèixer-los. És alguna cosa com "no serveix res que no em serveixi i sóc capaç d'invertir el meu temps en allò que realment m'interessa". A ulls de l'infant, la funció dels aprenentatges no pot estar més enllà del temps present; ha de cobrir necessitats immediates i ha d'establir bases de coneixement; bases per a situar-se en el món.

En el fons, tot correspon a dues idees que haurien de poder convergir. Una idea és senzilla i meridional: l'esdevenidor de la societat (de les societats) són els infants (m'agradaria dir l'infant, en singular, perquè cada infant és únic i genuí). En conseqüència, en funció de la societat adulta que volem, dissenyarem els sistemes d'ensinistrament dels individus més joves.

L'altra idea (i, potser, com a mestres, més important) és la de considerar l'infant com a persona que es desenvolupa en ell mateix i que posseeix uns potencials inabastables de creixement en tots els àmbits propis de la seva naturalesa. L'educació hauria de ser, llavors, el territori de desenvolupament d'aquestes potencialitats; de la creativitat, del pensament lliure, de l'expressió lliure, de la convivència, de la cooperació.

La dicotomia entre les dues apreciacions és fràgil, des d'un punt de vista adult, i superficial. Perquè la qüestió real és veure de quina manera podem ajudar els nostres infants a créixer i fer-se persones amables i amb consciència crítica del món que hauran de viure. I això és difícil.

Per això, tot considerant el que hem dit més amunt, crec que podem parlar de la pedagogia Freinet; dels seus principis pedagògics, de la seva pràctica, de la seva presència a Catalunya i de la seva actualitat.

Principis de la Pedagogia Freinet

Molt aviat, quan comença a fer de mestre, als anys vint, Freinet s'adona que els interessos dels seus alumnes estan molt lluny de les propostes curriculars. Hi ha com una mena de discurs doble, dos discursos dins de les aules: el que cal ensenyar i el que es vol aprendre. És a dir, el programa i la vida.

Es podria entendre com la dialèctica entre superestructures i infraestructures. D'una banda hi ha la programació, el currículum, els continguts, els diferents nivells de concreció... D'altra banda hi ha la vida dels infants, llurs experiències, llurs expectatives, llurs interessos, les contingències de la seva vida fora i dins de l'escola...

Llavors, Freinet comprèn que la construcció del coneixement és personal i, alhora, col·lectiu. Entén que és de manera personal que s'aprèn, a partir de les pròpies experiències, dins del context en què es viu i en la mesura en què es disposa de sistemes per a construir el coneixement propi del que ens envolta. Per això, pensa que a l'escola, en el treball educador dels mestres, s'ha de

partir de les possibilitats constructives de l'infant, de la seva capacitat d'experimentació i de la seva capacitat d'expressió perquè en la mateixa pràctica de la manipulació del seu entorn vagi desenvolupant aquestes mateixes capacitats.

Per això, els mestres han de crear un ambient pertinent i propici a la comprensió del món que viu l'infant. Aquest ambient no solament ha d'atendre els aspectes formals de confort i benestar i d'educació pràctica del pensament i de l'actitud estètica sinó, també i especialment, a tot allò que es deriva de la convivència, de l'educació social, de les relacions afectives, en la comunicació i en la cooperació.

Podem presentar de manera sintètica i matussera, les bases de la proposta educativa de Freinet en aquests principis:

- α El tempteig experimental.
- β L'expressió lliure
- γ La comunicació
- δ La cooperació

Aquests principis estan íntimament lligats entre ells mateixos de manera que formen una mena de sistema en el que cadascun d'ells dóna sentit al conjunt i que en l'absència d'un no es justifica cap dels altres.

No es pot entendre l'experimentació sense alguna forma d'expressar-la. I no té sentit l'expressió sense una experimentació prèvia; ni sense un acte de comunicació. I la comunicació, en el seu sentit més estricte, és un acte de cooperació.

Altrament, no hi ha cap procés d'assimilació cognitiva sense un context propici. Ara sabem que la construcció del coneixement i del criteri moral és individual dins d'un ambient determinat que l'indueix i el justifica.

El coneixement s'elabora en el contacte amb els altres; això vol dir una situació de diàleg; un acte de comunicació i de col·laboració. La qüestió que se'n deriva és com ajudar a construir en els infants un criteri propi i col·laboratiu ensems (Podem recordar Piaget en parlar de la construcció de la moral autònoma i la moral heterònoma).

Per això, Freinet ens anima a dissenyar una organització de classe (o una organització escolar, fins i tot, si voleu) que propiciï un ambient de treball cooperatiu. Es troba en la necessitat de crear els elements per bastir una organització de classe basada en el tempteig experimental, en l'expressió lliure, en la comunicació i en el treball cooperatiu. Cal partir de les ànsies naturals de saber dels infants, de la seva imperiosa necessitat de créixer i de comunicar, i de les seves necessitats de donar a conèixer les seves descobertes per tal d'organitzar l'ambient en què es puguin materialitzar llurs impulsos de ser.

Quan diem impulsos s'ha d'entendre l'ànsia que els infants manifesten, de manera natural, de tenir un lloc en el món, si més no, en el seu món. Cal reconèixer les demandes dels infants en diferents moments del seu creixement,

tanmateix. Montessori parla de l'*explosió de la lectura* quan l'infant ha crescut prou i ha adquirit les capacitats de reconeixement de signes i de missatges. Així mateix caldria reconèixer l'explosió constant dels infants per créixer, per ser adults. Freinet parla de l'*impuls vital*.

Tanmateix, l'escola no és un reducte aïllat (o no ho hauria de ser), separat de la vida i de la vida dels infants i la vida dels infants no és innòcua. Els infants comporten molts coneixements, molts valors, i moltes maneres de ser, que ells mateixos han assimilats (o estan en procés d'assimilació) fora de l'escola. L'escola, tot i respectant el principi d'universalitat i d'uniformitat, als quals hem fet referència al principi, ha de ser estricta a l'hora de transmetre determinats valors propis de la seva mateixa definició com a institució pública. Això es pot dur a terme a partir de la dialèctica entre els infants i el seu medi.

El punt 2 dels 30 Punts de l'Escola Nova diu textualment: *solament la influència total del medi dins del qual es mou i es desenvolupa l'infant permet fer una educació plenament eficaç.*

Així, doncs, podem pensar que la influència del medi és definitiva en l'educació dels infants. Tanmateix ara, parlar d'una societat cooperativa entra en conflicte amb els valors competitiu i individualistes que se'ns transmeten constantment. De vegades sembla que la pràctica de la cooperació, el seu concepte, sigui una mena de virtut mística, utòpica, en un món que ens fan creure que s'assenta, inevitablement, sobre discursos macroeconòmics i ultraneoliberalis.

En aquest mateix sentit caldria entendre el concepte, tan actual, d'educació compensatòria que l'escola ha de tenir molt present en els seus objectius educatius. Dewey en parla molt bé tenint en compte com a base els valors elementals que cal preservar i construir sempre des de la base:

- Els valors ètics i democràtics
- Els valors estètics

En aquest sentit podem entendre que l'acció educativa s'ha d'assentar sobre uns principis ideològics que han de definir el model de ciutadà, de persona, que es vol construir.

Quan Freinet proposa una pràctica educativa i escolar basada en la llibertat, en la llibertat d'expressió i en el treball cooperatiu, està propugnant un determinat model de societat democràtica que, a hores d'ara, i llavors també, entra en conflicte amb altres models de societat que es divulguen de manera portentosa.

Les tècniques Freinet

De Freinet, potser el que és conegut són les seves *tècniques*: la impremta escolar, el text lliure, el càlcul viu, la correspondència escolar, les conferències, la biblioteca de classe, el fitxer cooperatiu, l'assemblea cooperativa...

En qualsevol cas, totes aquestes propostes pràctiques que ell anomena *tècniques* són elements mediadors de gran contingut logístic per a l'aprenentatge dels coneixements bàsics de la nostra societat i, especialment, per a omplir significativament el sac d'ansies de saber que les criatures presenten constantment.

El concepte de cooperació es pot veure en la proposta de cadascuna de les diferents tècniques. El sentit de la cooperació es basa en un principi d'actituds obertes: saber explicar i saber escoltar; saber entendre els problemes, els plantejaments, els èxits i els fracassos per poder millorar l'acció educativa.

El principi de cooperació és un component bàsic de la dinàmica i organització de la vida a l'escola; no és una activitat aïlladament programada, no és una matèria, no és la programació de determinats exercicis, no és un complement o un afegitó a les activitats de la classe, sinó que totes les activitats (les tècniques, en aquest cas) es basen en el principi de cooperació. Podem analitzar una de les tècniques més emblemàtiques: **el text lliure**, que és un text realitzat per l'infant a partir de llurs idees pròpies sense tema ni temps prefixats. Cal, llavors, una organització de la classe basada en uns plans de treball personals i col·lectius que contemplin l'autonomia en la distribució del propi

temps de part dels alumnes, una revisió i avaluació d'aquest mateix pla de treball (les tècniques Freinet es van encadenant, precisament perquè emergeixen dels principis pedagògics que he esmentat anteriorment). La tècnica del text lliure es desenvolupa seguint les següents fases:

- Escriptura del text. És un treball creatiu, individual, impregnat, però, de les experiències prèvies i del compromís de comunicar quelcom al seu context proper.
- Lectura del text als companys i companyes de la classe.
- Comentari del text. És un treball col·lectiu que requereix la participació del grup.

Relacionada amb aquesta tècnica en concorren d'altres que requereixen la participació diversa i la cooperació: la impressió dels textos, la confecció de la revista escolar, la correspondència escolar. Hi ha una intenció evident de donar transcendència al treball dels infants; és el principi de funcionalisme.

L'altra proposta que avui podem considerar és el que Freinet denomina **assemblea cooperativa** o assemblea de classe, o consell de classe o consell d'escola (termes significatius i anteriors a les normatives de l'administració).

Tota la proposta pedagògica de Freinet és amarada d'un sentiment d'igualtat de totes les persones; de creure, realment, en els principis democràtics de participació en la construcció d'una societat millor, i no es pot ensenyar l'actitud democràtica sinó en la convivència quotidiana i en la participació activa de les decisions que ens afecten a tots.

En aquest sentit, l'assemblea (o el consell, si voleu) és l'òrgan rector i de decisions del grup. És l'espai i el temps destinat a plantejar problemes i trobar-hi solucions, i a proposar projectes de treball i llur resolució. La pràctica d'aquesta tècnica requereix bones dosis de solemnitat perquè és l'àgora on culmina el poder i la realitat del grup.

L'assemblea planteja la planificació i la revisió del treball i de la vida del grup i, sobretot, atorga als infants la capacitat d'anàlisi i la confiança en les persones del seu entorn per a llur capacitat d'organitzar l'adquisició dels seus propis coneixements dins de la seva col·lectivitat

Freinet a Catalunya

L'any 1930, Herminio Almendros, que llavors era inspector d'ensenyament a Lleida, informat sobre la pedagogia Freinet pel professor de l'Escola Normal Jesús Sanz, animà a dos mestres rurals, Pepe Tàpia i Patricio Redondo, mestres de Montoliu i de Puigverd, a experimentar les tècniques Freinet; la correspondència interescolar, el text lliure, la impressió de textos... La seva pràctica es va propagar amb rapidesa de manera que es va crear la *Cooperativa Española de la imprenta en la escuela*.

El 1932, Almendros publica el seu llibre *La imprenta en la escuela* (el primer escrit sobre la pedagogia Freinet en llengua no francesa). S'edita la revista *Colaboración*; hi ha diversos congressos de mestres freinetians. El mateix Freinet va fer un parell de conferències a l'Escola d'Estiu de Barcelona el 1933.

L'exili de molts mestres a causa de la Guerra Civil (Almendros, Tapia, Redondo, Costa Jou, Alcobé) va ser el motiu de l'expansió de la pedagogia Freinet a Llatinoamèrica.

A principis dels anys seixanta, Ferran Zurriaga de València, coneix les tècniques Freinet i manté un intercanvi amb una escola francesa. És l'inici de la recuperació del moviment a Espanya.

A l'Escola d'Estiu de Rosa Sensat de l'any 1969 es va organitzar un curs sobre tècniques Freinet. Una de les impulsores va ser la mestra Elisa Moragas. Aquest és l'inici de la creació d'un grup que va tenir un fort creixement. D'aquest període cal destacar la participació de mestres catalans en la fundació d'ACIES (Asociación Cooperativa para la Imprenta en la Escuela. Fixem-nos com es recupera el nom del moviment d'abans del 1939); la col·laboració en l'edició d'obres de Freinet i de la CEL (Cooperativa d'Ensenyament Laic. Cal recordar el paper d'Alfonso Carlos Comín; ed. Estela i ed. Laia); el retorn de Josep Alcobé; la Carta de Mollet; el congrés estatal de Barcelona; les xerrades diverses a alumnes universitaris i a diverses Escoles d'Estiu; i la participació en la transformació d'ACIES en MCEP (Movimiento Cooperativo de Escuela Popular).

Durant la dècada dels anys 80 s'inicia un declivi del grup territorial degut a diversos factors, segons la nostra opinió:

- El moviment es reclou en diverses escoles privades (CEPEPC) on les reflexions sobre la pràctica de la pedagogia Freinet prenen un caràcter intern.
- La multiplicitat d'activitats dels mestres implica un retrocés en la militància a nivell de grup territorial.
- La important inestabilitat en les plantilles de mestres en el sector públic i una forta mobilitat d'aquests mestres que marxen fora de Catalunya.
- L'existència i l'oferta d'altres organitzacions amb estructures més fortes (Rosa Sensat, els MRP) a les que es vinculen molts mestres.
- Els problemes interns en el nucli del grup de Barcelona.
- Les normatives curriculars en un marc polític no clandestí.

Tot plegat va donar com a resultat una progressiva agonia del grup Freinet a Catalunya.

En conseqüència, a l'actualitat, no existeix un grup territorial organitzat. Tampoc tenim coneixement d'escoles que es puguin reconèixer marcadament en una línia freinetiana (potser Nabí).

Tanmateix, tot i que no existeix una institució aglutinadora, sí que s'apliquen diverses tècniques que es poden considerar dins de la línia pedagògica de Freinet a moltes escoles: assemblees de classe, tècniques d'impressió, plans de treball, lectura de textos, correspondència interescolar... malgrat la generalització del consum de materials editorials que demostren la depreciaió de la consciència tècnica dels educadors (les fitxes: la fitxitis).

També, darrerament, hi ha hagut interès per part de Rosa Sensat a organitzar cursos, tant a l'Escola d'Estiu com a l'Escola d'Hivern sobre la Pedagogia Freinet.

Una mostra d'aquest interès també es fa palesa en la V Jornada Marta Mata organitzada per la Fundació Àngels Garriga de Mata a Saifores. El tema central de la qual fou: "La pedagogia Freinet i els drets dels infants". I també en la Jornada d'enguany en què es considera la trajectòria del moviment freinetià com un referent de la innovació educativa al nostre país.

Tanmateix, podem pensar que hi ha hagut una dispersió del moviment però que s'apliquen pràctiques educatives que podrien considerar-se dins del pensament pedagògic de Freinet tot i que no estem segurs que els mestres siguin conscients que beuen d'aquesta font.

També cal tenir en compte que hi ha un cert interès per la renovació educativa que pot suposar el reconeixement de la vigència i modernitat de la Pedagogia Freinet.

La cooperació més enllà de l'escola

Hauríem de recordar el compromís sindicalista i polític de Freinet (potser hauríem d'entendre que la nostra activitat educativa és una activitat política, especialment). Tanmateix, cal considerar l'activitat expansiva i cooperativista de Freinet, convençut de les bondats de les seves propostes pedagògiques.

Des de molt aviat (1926) impulsa la creació de la Cooperativa d'Ensenyament Laic (CEL) que pretén fer reflexionar els mestres freinetians sobre la seva pràctica, la transmissió d'experiències i l'elaboració de materials didàctics.

És especialment interessant l'elaboració del fitxer escolar i les BTs, que són fruit de la col·laboració entre alumnes i mestres diversos.

Podem recollir múltiples activitats i propostes de Freinet que ultrapassen els límits de l'acció educativa a l'aula, a l'escola. A banda de fets tan transcendents com l'acolliment de 60 infants refugiats de la guerra civil espanyola, cal fer esment de diferents institucions creades per ell:

- La "Lliga de pares" que genera el "Front de la infància" als anys 30, quan a França governava el Front Popular.
- La Cooperativa d'Ensenyament Laic (CEL) que esdevé el moviment de renovació pedagògica de base més important a França i que es defineix en els seus principis com un "organisme d'ajuda mútua pedagògica"
- L'ICEM (Institut Cooperatiu de l'Escola Moderna), creat el 1951 per atendre els aspectes d'investigació i experimentació pedagògiques deixant a la CEL els aspectes de promoció i d'elaboració de materials didàctics.
- La FIMEM (Federació Internacional de Moviments de l'Escola Moderna, 1958) que vol recollir les diverses experiències de les tècniques que han anat proliferant més enllà de les fronteres franceses (cal pensar en el MCE d'Itàlia, per exemple) que genera els Recontres Internationales des Educateurs Freinet (RIDEF).
- Les diverses publicacions. Des dels llibres (la bibliografia és força extensa) que fonamenten la pràctica educativa, fins a les diverses revistes (L'educateur és potser la més emblemàtica) que, en tot cas, estan pensades al servei i la participació de les i els mestres.
- Els congressos i trobades de mestres que recullen i incentiven la crítica permanent i, en conseqüència, la millora de la pràctica educativa.
- I, encara també, la col·laboració amb els sindicats i altres moviments d'innovació educativa (GFEN. Grup Francès d'Escola Nova) encara que no sempre van reeixir.

Un altre aspecte a tenir en compte dins d'aquesta activitat cooperativista i internacionalista és l'expansió del moviment de l'Escola Moderna més enllà de França: "El nostre treball serà decididament internacional. La pedagogia actual no pot conèixer fronteres i procurarem enderrocar tots els obstacles que les llengües construeixen en els mestres del poble". Cal fer esment especial al MCE italià i a la presència de la pedagogia Freinet a Catalunya i a Espanya (de les que ja hem parlat)

Per acabar, cal recordar unes paraules d'Aldo Pettini, arran de la mort de Freinet, que tot sovint recordem: *"La lliçó més profunda que ens ha deixat Freinet ha estat, en definitiva, una lliçó de vida: unir els esforços, col·laborar, aproximar les persones per mitjà del treball en comú vers un progressiu alliberament i excel·lència de la humanitat"*.

La figura d'Àngels Garriga com a eix de la Renovació Pedagògica

Joan Soler Mata

Bona tarda. Agraeixo la invitació, que m'ha arribat fa pocs dies, atès que aquesta conferència, Àngels Garriga a Saifores, l'havia de fer Àngels Ollé i no ha pogut. Faré, doncs la mateixa conferència que vaig fer a la Generalitat de Catalunya el passat mes de setembre en l'homenatge a Àngels Garriga, amb motiu del 50è aniversari de la seva mort. A Enric Prats de la UB i a mi se'ns va demanar que parléssim sobre la Renovació Pedagògica a Catalunya. L'Enric Prats va fer la part de prospectiva i de futur i jo mateix la part d'història, entorn de la figura i obra d'Àngels Garriga com a eix per explicar la Renovació Pedagògica al nostre país.

Ho faré amb un preàmbul per situar el tema i després en tres apartats: Àngels Garriga i la renovació pedagògica al primer terç del segle XX, la resistència cultural i pedagògica durant el franquisme i la renovació de l'escola pública i al final faré algunes reflexions de present, amb un balanç del segle ressaltant algunes lliçons de la història.

Preàmbul

Després de la mort d'Àngels Garriga Martín, l'any 1967, la bibliotecària i escriptora Aurora Díaz Plaja va escriure a *La Vanguardia* un article que deia: *La notícia ens ha sorprès: Àngels Garriga ha mort; la frescor dels seus relats infantils ens impedia imaginar-la en una edat avançada. Per les mestres de vocació sempre hi ha un camí per arribar al nen, però de les escriptores amb imaginació sempre sorgeixen nous temes per explicar als petits lectors.* Mestre de vocació i escriptora amb imaginació poden ser dos eixos definidors de qui estem parlant. Tenia 69 anys i havia viscut prou per recórrer una part important dels diferents processos de renovació pedagògica a Catalunya al llarg del segle XX.

Si a la seva trajectòria hi ajuntem la de la seva filla Marta Mata, ambdues serveixen perfectament per explicar el que ha estat l'educació a Catalunya al segle XX, sobretot des de la perspectiva de la renovació pedagògica. Sovint he fet l'exercici d'explicar-la a partir dels textos de l'obra de Marta Mata Garriga, afegint-hi la part d'aportació que va rebre de la seva mare. Avui veurem l'aportació i la trajectòria d'Àngels Garriga i hi afegirem al final el que va fer la seva filla Marta Mata.

El record del cinquantenari de la mort d'Àngels Garriga ve a completar alguns reconeixements que s'havien fet per commemorar el centenari del seu naixement i la publicació d'un llibre tan important com va ser *Beceroles*, reeditat l'any 2015. És un llibre de text significatiu en el camp de l'aprenentatge de la llengua catalana a l'escola.

L'evolució de l'educació a Catalunya al segle XX és complexa i no es pot desenvolupar del tot en una xerrada, però si hi ha un concepte que emergeix de l'evolució de la pedagogia al segle passat és el de renovació pedagògica, renovació de l'escola, renovació educativa, un concepte que apareix sovint. La major part de la història de l'educació del segle passat és la de la renovació o de les renovacions. Al final de la xerrada justificaré el perquè d'aquest plural, perquè estic convençut que no hi ha una única renovació pedagògica a Catalunya o, en tot cas, és prou complexa per identificar-la amb un únic model d'escola o amb unes úniques idees.

La biografia d'Àngels Garriga arrenca en un any tan significatiu com va ser al 1898, any de crisis que, com en altres crisis que succeeixen, va comportar canvis en la societat catalana i espanyola. Canvis i transformacions sense les quals no es poden entendre els diferents processos de renovació pedagògica. En aquell context d'extraordinària complexitat, el moviment pedagògic era l'expressió que sintetitza i expressa bé el projecte que vol donar resposta, des de l'educació, als nous canvis i les noves necessitats.

Renovar l'escola és una necessitat quan ha de donar resposta a canvis que passen al seu entorn. Aquesta renovació donava a la mateixa institució escolar un caràcter plenament modern, en lligar l'educació al progrés social i cultural. Renovar l'escola, l'educació, en aquell moment volia dir modernitzar, dinamitzar i, en algun moment, fins i tot vivificar, donar vida per saber captar els batecs del temps que passava fora de l'escola. La vida que bategava a fora de l'escola, un batec de canvi a partir de la crisis, s'havia de traslladar a dintre de l'escola per transformar-la.

Aquesta renovació pedagògica no era impulsada des d'una única direcció, sinó des de direccions diferents, de vegades fins i tot de corrents oposats: l'idealisme, el positivisme, el pragmatisme, el socialisme, el psicologisme,

l'anarquisme, i altres *ismes* que podríem trobar en forma de corrents de pensament filosòfic, polític o científic i que apuntaven sempre al canvi de l'escola en aquell moment.

Com ja he dit, explicaré la renovació pedagògica a Catalunya al segle XX, en tres moments, tres actes, tres onades, que podem associar a tres generacions de mestres que són els que, al capdavant, impulsen els processos renovadors:

1. Primer terç del segle XX: Àngels Garriga i els mestres de la seva època.
2. Durant el franquisme: Marta Mata i els mestres de la seva generació.
3. Després de la mort de Franco i la transició política: mestres que es formen a Rosa Sensat, a les Escoles d'Estiu, i grups de renovació pedagògica que van sorgint.

1. Primera onada. Primer terç del segle XX: Àngels Garriga i els mestres de la seva època

No hi ha dubte que hi ha canvis importants a l'escola, no només en els edificis, sinó en la seva mateixa vida i en el treball a l'aula o fora de l'aula. Per tant, aquest primer terç correspon a un període de modernització, portant a la vida educativa tot el que des d'altres àmbits -la psicologia és un dels més significatius, però també la medicina- es considerava important per la cura dels infants.

En aquest punt, l'internacionalisme i la internacionalització de les idees pedagògiques va jugar un paper important. La circulació d'aquestes idees que es produïa entre els diferents països, sobretot en congressos i altres activitats participatives -viatges d'estudis, circulació de revistes..., traduccions d'obres pedagògiques- va afavorir els canvis a l'escola.

Hauríem d'incloure en aquest mapa de la renovació allò que van aportar corrents com l'anarquisme, amb els canvis com els de l'Escola Moderna de

Ferrer i Guàrdia i d'altres escoles racionalistes, que jugaven en un terreny ideològic diferent del que havia de ser més endavant l'Escola Nova, i que també van fer aportacions i canvis importants.

Malgrat les distàncies evidents, hi ha confluències importants entre la renovació laica, racionalista i d'esperit revolucionari i el moviment de l'Escola Nova, que va cristal·litzar a Calais l'any 1921, amb la fundació de la Lliga Internacional de la Nova Educació.

En tots els casos es tractava de construir una nova humanitat a partir de l'educació.

La revista portaveu de la Lliga Internacional de la Nova Educació, *Per una nova era*, ressaltava la idea que hi havia en joc com poder tirar endavant una utopia educativa que transformés el món. I això a Catalunya va arrelar a fons amb els anhels renovadors d'una burgesia que també volia canviar el país, amb un model educatiu diferent d'aquell més llibertari i anarquista o justament per combatre'l, però amb la idea o el somni de construir un país a través de l'educació.

Van ajudar als canvis, a més dels congressos, revistes, etc. el paper d'algunes institucions, com l'Ajuntament de Barcelona i els d'altres de ciutats importants, la Mancomunitat i la Generalitat Republicana. Aquesta tasca de les institucions va aplanar el camí i va propiciar l'arribada de les noves idees que circulaven. Sumat a la tasca de les institucions, cal destacar la dels mestres amb inquietud, que van tirar endavant experiències renovadores interessants. Una d'aquestes experiències, de formació, data de 1903 i la impulsen els mestres públics gironins: les Converses Pedagògiques.

Més endavant vindria l'Escola d'Estiu del 1914 i s'hi sumarien moltes altres experiències, i la transformació de l'escola que venia de referents pedagògics de Roma, París, Ginebra, Brusel·les, Londres, Viena, Berlín o EEUU.

La internacionalització de les idees pedagògiques és molt clara quan parlem de la renovació a Catalunya. En comú hi havia, com a molt rellevant, l'anhel i la necessitat que a l'escola el lloc central l'ocupés l'infant. L'escola havia de ser una institució clau de la nova societat que es volia construir. No és casual que al 1923 s'escriu la primera Declaració dels Drets de l'infant a Ginebra, amb Galantine Jepp, una mestra jove anglesa que vivia a Ginebra i va aprofitar els seus contactes en aquella ciutat internacionalista perquè l'ajudessin a portar la declaració a la Societat de Nacions i fos aprovada l'any 1924.

A Catalunya no podem passar per alt les importants experiències educatives de diferent ordre que van sorgir: parvularis Montessori, escoles a l'aire lliure, la de Bosc i la del Mar, l'Escola del Treball, l'Institut Escola, l'Escola Normal de la Generalitat, noves construccions escolars i, en definitiva, la millora de l'escola. Aquest procés va viure els seus moments més intensos durant la II República, amb l'impuls que el govern va donar sobretot en l'àmbit de l'escola pública. L'etapa de formació i d'activitat professional d'Àngels Garriga s'emmarca en aquest període que he descrit a grans trets. Va néixer el 1898 a Sant Vicenç de

Calders i als 4 mesos del naixement la família es va traslladar a Barcelona. Va anar a l'escola de la mestra Carme Serra, freqüentava la parròquia de Jesús de Gràcia, el rector de la qual que era parent seu, i allà va conèixer Artur Martorell, llavors director de les escoles Domènech, i Mossèn Batlle, que era l'organista de la parròquia i l'orientador del moviment escolta de Catalunya. Així es produí un primer contacte amb els nous aires que circulaven.

L'any 1902 va morir la seva mare i el 1904 el seu pare es va tornar a casar. L'ambient familiar a BCN s'anava impregnant del catalanisme cultural que sorgia sota l'empenta del noucentisme. La ideologia o els valors que impregnaven l'educació d'Àngels Garriga eren els valors del catalanisme cultural del noucentisme, amb la participació d'institucions com l'Escola del Treball, l'Orfeó Català, el Centre Moral de Gràcia i amb les lectures que es feien del Patufet, de l'Avenç, de la Veu, de Minerva, etc. Mestres i llibres foren la clau de la seva formació com a mestra i escriptora.

Va estudiar a l'Escola Normal femenina de Barcelona entre 1915 i 1919, amb tan brillants qualificacions, que li van atorgar el premi extraordinari. I de 1920 a 1923 va cursar els Estudis Normals de la Mancomunitat, la formació superior per a mestres amb professors com Pau Vila, Pompeu Fabra, Carles Riba, Alexandre Galí, Rosa Sensat, Carles Cardó, Creixells, Artur Martorell, Mayoral, Maluquer, Solanich... un gruix important de personatges, mestres i pedagogs barcelonins que si els sumem als que no eren barcelonins, i que treballaven en el seu mateix context, com Costals, Sants, Masó, Urís, Godàs i d'altres de fora de Catalunya que van fer aportacions importants, sobretot a partir de 1931, Fèlix Martí Alpera, Leonor Serrano, Concepción Sainz Amor... construeixen una llista i nòmina rellevants que van col·laborar en la transformació d'un gruix considerable de l'escola del país.

En els estudis normals, ella i altres mestres, es van introduir en l'alenada d'aquest progressisme pedagògic que circulava per Europa. La utopia educativa entroncava plenament amb els principis del Moviment de la Lliga Internacional de la Nova Educació.

Abans dels estudis normals, la formació de mestres ja s'havia avançat amb l'Escola de Mestres de Joan Bardina i les Converses Pedagògiques dels mestres gironins i l'Escola d'Estiu ja esmentats. Més endavant Alexandre Galí va crear els Cursos Tècnics de Pedagogia i a l'època republicana, l'Escola Normal de la Generalitat i el Seminari de Pedagogia d'Eugeni Xirau. Un gruix important d'actuacions dedicades a la formació del mestre, perquè no hi podia haver renovació possible sense incidir de ple en la millora d'aquesta formació.

L'any 1920 Àngels Garriga va guanyar una plaça de mestra de primària a Vallfogona, on només va treballar dos mesos, i de 1923 a 1931, va ser parvulista al Grup Escolar Baixeres de Barcelona, dirigit per Fèlix Martí Alpera

L'any 1924 es va casar amb Josep Mata Virgili, l'hereu d'aquesta casa, un enginyer que va aplicar els seus coneixements al muntatge de refineries i al comerç de l'oli. Van tenir 4 fills: Josep, Marta, Maria i Eulàlia.

El 1931 va obtenir el nomenament per anar al Grup Escolar Pere Vila, de nova creació, on s'hi van aplegar un grup de bons mestres, de nou sota la direcció de Fèlix Martí Alpera. La memòria que ella va presentar l'any 1930 per optar a la plaça, sintetitzava les idees de l'època de les quals s'havia amarat, les idees de l'escola nova i la pedagogia activa, les passà pel seu sedàs i en feu la síntesi. Hi deia, textualment: *La nova educació tendeix a donar un sentit tan alt al treball lliurement escollit, que ja mai més sigui possible que l'infant educat en aquest ambient descendeixi a la inconsciència del treball d'esclau. L'educador d'aquesta escola, no pot perdre de vista els punts següents:*

- 1. Que no tota activitat és educadora, sinó solament la que sorgeix de l'espontaneïtat dels gustos i l'instint de l'infant. Cal aprofitar aquesta espontaneïtat i fugir de l'activitat imposada des de fora.*
- 2. Que el treball resultant d'aquesta activitat cal que sigui perfecte dins del possible i, per tant, cal que interressi profundament. (Missatge interessant per aquells que de vegades han criticat les idees l'escola activa dient que no hi havia rigor o que n'hi havia poc, enmig de l'espontaneïtat).*
- 3. Cal que l'activitat infantil es manifesti en un ambient real, fugint de l'escola caserna i acostant-se a l'escola llar.*
- 4. Cal que el treball que l'infant realitza sigui moral o sigui útil a la comunitat, cal que sigui social.*

És un bon compendi per orientar l'activitat educativa d'una mestra.

Àngels Garriga va participar també en emissions radiofòniques a Ràdio Barcelona i Ràdio Associació de Catalunya, on explicava contes, rondalles, anècdotes, faules. Va ser també mestra de pràctiques a l'Escola Normal de la Generalitat.

L'any 1934 va morir el seu marit en accident laboral i, la família va quedar en una difícil situació econòmica. En aquell moment es va produir el punt més àlgid del moviment renovador a l'ensenyament públic, que ella duia a terme al Pere Vila. Totes les ciutats i pobles del país van esdevenir a poc a poc un nucli de renovació de l'escola, fent una taca d'oli que s'anava escampant en aquell moment sota l'impuls important de les institucions polítiques. Una tasca a la qual hi van contribuir també inspectors com Herminio Almendros, Josep M. Xandri i Leonor Serrano, impulsant la difusió de mètodes pedagògics renovadors.

Després vingueren la guerra civil i la postguerra. El cas d'Àngels Garriga és un exemple del drama humà que van viure els mestres d'aquella generació: en el període revolucionari que s'obrí després del colp d'estat del 1936 van sofrir una primera depuració per les seves conviccions religioses, que comportà haver de deixar l'escola, i el 1939 el nou règim els aplicà la depuració, no sé si de signe contrari o de signe complementari, pel seu catalanisme o per allò que havien significat en l'etapa anterior.

Quan es llegeix a l'arxiu d'Àngels Garriga, ara dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya, l'escrit de descàrrec que ella va fer a la primera depuració del 1937, en plena guerra civil, quan la van treure de la seva plaça de mestra perquè era de dretes i catòlica, escrit que al capdavall no va servir, però l'havia fet, i quan

es llegeix el qüestionari que el franquisme feia respondre a tots els mestres, depurats o no, per dir què havien fet els anys anteriors, hom s'adona dels equilibris per no contradir-se que ha de fer una persona com ella, al voltant dels quaranta anys i amb quatre fills per tirar endavant havent perdut el treball a l'escola que tant s'estimava. Era pràcticament impossible no contradir-se. Quan t'acusen de ser de dretes o catòlica i has de posar noms i cognoms de persones que s'havien significat en l'etapa anterior... Crec que a aquells que ens dediquem a la història de l'educació, llegir els escrits dels mestres de l'època ens mostraria la dimensió de les dificultats d'aquells anys des de punt de vista personal. Perquè hem estudiat molt les idees i els canvis, però el drama d'aquelles persones, ben segur que ens donaria una altra dimensió, És evident que aquells fets els van marcar molt la trajectòria i la vida personal.

2. Segona onada. Durant el franquisme: Marta Mata i els mestres de la seva generació.

La segona onada renovadora és la que es dona durant el franquisme. Després de la ruptura que es produeix amb el desenllaç de la guerra civil i la dictadura, una segona generació de mestres amb vincles establerts amb la generació anterior, es proposa la tasca de renovar l'escola que, en ple franquisme, no es pot separar de l'intent de reconstrucció cultural i política del país. La renovació pedagògica torna a aparèixer en la idea de construir un país nou, a través de l'educació i la societat novament lligats. Les primeres manifestacions d'aquest canvi en escoles de les dècades de 1950 i 1960 sobretot, sorgeixen com a escoles actives d'iniciativa privada però amb vocació de servei públic, sovint organitzades com a cooperatives, aplicant principis de la pedagogia activa, del treball en equip i intentant recuperar les idees de l'escola catalana.

És un fet important a destacar que els referents pedagògics d'aquesta renovació arriben per la via de l'intercanvi generacional. I una vegada més es demostra que en educació les relacions personals tenen sempre més importància del que sembla. De vegades ho fem tot a les estructures i les institucions, i els canvis també es donen a nivell de relació personal perquè, al capdavant, l'educació és un tema de relacions. I les d'aquella nova generació de mestres, molts dels quals aplegats a l'Associació de Mestres Rosa Sensat, i les relacions amb Angeleta Ferrer, Alexandre Galí, Artur Martorell, entre altres, fan que apareguin de nou els referents pedagògics que havien estat importants anteriorment.

En aquesta segona onada la fundació de Rosa Sensat és un moment emblemàtic, com també ho són la primera Escola d'Estiu i els grups de mestres que sorgeixen després. També és veritat que, en aquest moment, els sectors més preocupats per problemàtiques socials, sota la influència de corrents com el personalisme de Mounier, s'impregnaran d'altres referents: Milani i la pràctica de l'escola de Barbiana, que descobrim amb la lectura del llibre *Carta a una mestra*, del qual enguany celebrem el cinquantenari de la publicació, la pedagogia alliberadora de Paulo Freire, els autors crítics de la desescolarització, Illich i Reimer, i les teories de la reproducció de Bourdieu o el model d'escola més llibertària de Summerfield dirigida per Neill, o la no directivitat de Karl Rogers i fins i tot el model sota la influència del marxisme d'autogestió com els desenvolupats per Makarenko a la Colònia Gorki o el que llegim en el seu *Poema Pedagògic*. També la pedagogia institucional de signe francès i l'autogestió pedagògica que va influir en persones com Quim Franch, que la va desenvolupar. Guanyaran pes altres referents pedagògics que faran una sedimentació de capes successives sobre les quals s'anirà dipositant el bagatge pedagògic de mestres i educadors d'aquest país.

I tornant a Àngels Garriga, l'any 1945 en ple franquisme, va contraure una esclerosi múltiple, probablement a causa de les penúries patides. Paralitzada de mig cos, va venir a viure aquí i Saifores es convertí en el nucli de les seves actuacions. Entre 1946 i 1965, hi va viure també la seva filla Marta Mata, i totes dues organitzaven activitats de lleure amb els infants, escrivien llibres i educaven els nens del poble. Àngels Garriga va col·laborar també a Ràdio Vendrell, on va introduir una secció literària en català.

La vida a Saifores girava entorn de l'eix familiar i també social i es va projectar també en la tasca pedagògica. Més que un parèntesi, és un altre apartat. Cal Mata es va convertir en el centre de la vida d'una família que anava creixent – matrimonis i nets- i el poble obria portes d'activitats socials i educatives, a través de la parròquia de Santa Oliva, on Àngels Garriga va participar en la renovació de la catequesi i en la creació del Jardí d'Infants, que Marta Mata qualifica com la primera escola de la comarca exclusivament per nens petits.

Cal Mata es va convertir també en un lloc de trobada presencial de companys i companyes mestres d'arreu, que venien a Saifores de visita, a reunir-se i mantenir el contacte per intensificar allò que només a través de cartes hauria estat difícil, tot i que aquesta correspondència també es feia. D'aquesta manera, Saifores va ser el gresol on s'anaven cristal·litzant i afirmant les

inquietuds pedagògiques de la Marta Mata mentre hi vivia amb la seva mare, educava els infants del poble a través de l'esplai i dedicava temps a estudiar per lliure la carrera de pedagogia, que havia començat l'any 1954 a Barcelona, fet que li va possibilitar el coneixement i l'amistat amb algunes de les persones que després serien significatives en la creació de Rosa Sensat.

L'any 1963, Àngels Garriga va col·laborar amb Ramon Folch i Camarassa en la traducció de contalles i del llibre *Com explicar contes*, de Sara Cone Bryant. L'any 1964 va publicar els contes *L'entremaliada del ramat*, *El Gran viatge de Gotablava i Gotaverda* i els llibres de lectura *Ardilla, método de lectura 1 i 2*, que van ser premiats. Llavors va ser quan l'editor Rahola li va demanar que, aprofitant les il·lustracions d'*Ardilla*, redactés un llibre de lectura en català: *Beceroles*, que és el primer llibre complet d'aprenentatge de lectura en català després de la guerra. El 1967 publicà el segon: *Estels*.

El mateix any, l'Editorial La Galera li va publicar el conte *Un rètol per a Curtó*, que és la narració de les activitats que els infants de Saifores feien, amb la Marta Mata, i que és una síntesi de la relació entre escola i poble. És més que una història de nens. És el que es va viure aquí intensament durant aquells anys i evidencia que els lligams entre literatura infantil i renovació pedagògica són indissociables. És un llibre emblemàtic per explicar-ho. Més enllà d'un excel·lent llibre de lectura infantil, és l'expressió de la bona escola, com deia la Marta, per tots els infants, del dret a l'educació. És un compendi d'escola activa, d'educació cívica, de com fer que els infants participin, d'escola oberta a la comunitat i, en definitiva, d'escola plenament identificada amb un projecte propi. I un llibre magníficament il·lustrat per Fina Rifà.

Aquest procés vital i professional d'Àngels Garriga s'emmarca també en el segon moment renovador de l'educació catalana, tot i que el llibre surt editat el mateix any que ella mor. És una onada que, encara que ben petita, es va generar durant la dictadura franquista, ja a partir de 1939 i que progressivament va anar avançant, com havia avançat al llarg dels primers trenta anys del segle.

Malgrat la situació d'*Escuela Nacional Católica* en aquells anys difícils, el 1943 Àngels Garriga, en un context d'educació tradicional conservadora, va donar la conferència a Barcelona, *Clima moral de la infancia y la adolescencia* en un lloc tan singular com el *Instituto Naturista Ferrándiz*, i deia: *Como ustedes habrán visto, yo no he hablado nunca de prohibir, de coaccionar, de cohibir, sino de canalizar las corrientes que nos rodean, de procurar que se abran muy bien los ojos para juzgar, que se aguce el entendimiento para razonar y se fortalezca el corazón para sentir*".

En la mateixa línia valorava la funció cultural de Ràdio Vendrell com a expressió d'una educació oberta: *para constituirse en elemento de cultura dentro de la población*, amb l'objectiu de *educar, transormar el espíritu para hacerle capaz de comprender y amar la belleza y el bien*.

Poden canviar els contextos però és difícil canviar l'ànima educativa d'un mestre. Àngels Garriga, que des del 1965 -any de la fundació de Rosa Sensat tornava a viure a Barcelona amb la seva filla Marta Mata- va morir el 5 de febrer de 1967, al nou local de Rosa Sensat, al carrer Entença. *Aquesta mort*, fent

servir les paraules d'Aurora Díaz Plaja, *no va suposar cap final sinó que es pot llegir en clau de renovació profunda*. La tasca dels mestres de la primera generació, entre els quals Àngels Garriga, dona els seus fruits en dos moments cabdals: el seu moment, a primers de segle i el moment de la continuïtat, el moment de passar el relleu.

3. Tercera onada. Després de la mort de Franco i en la transició política: mestres que es formen a Rosa Sensat, a les Escoles d'Estiu, i grups de renovació pedagògica que van sorgint

La tercera onada renovadora es produeix cap al 1975, havent començat en anys anteriors. Potser allò que marca més el tret distintiu d'aquesta onada renovadora és que la renovació passa de ple a l'escola pública. Durant la transició, el debat educatiu és important i de gruix i possiblement el necessitem també avui, en conceptes i idees de calat, no superficials. Debatre l'escola catalana és debatre el model d'escola pública, de la seva relació amb la privada, la democratització, el paper de l'escola com a servei públic, la formació dels mestres i el control ideològic de l'escola i del sistema educatiu.

El debat d'escola pública va tenir un protagonisme destacat, i a partir dels dos documents aprovats a les Escoles d'Estiu els anys 1975 i 1976 per superar aquell model d'escola nacional, es va definir què era l'escola pública i el model pedagògic i de gestió. Aquest debat d'escola pública també és una mostra que no hi ha confluència de parers, que es produeixen divergències, i l'aparició del Consell Català de l'Ensenyament va mostrar que hi havia divergències ideològiques importants, però que això també feia avançar l'escola. El mateix any de creació del CEPEPC, en Joaquim Franch intentava aportar alguna cosa en l'article *Línies d'actuació per construir l'escola de tots*, que sintetitza molt bé el model d'escola renovadora del final del segle XX. Ho definia en sis eixos:

1. Ha de ser el lloc de trobada i d'acollida
2. No ha de tenir parets de separació
3. Ha de ser un espai de síntesi
4. Ha de ser una empresa col·lectiva
5. Ha de ser el lloc on s'hauria de connectar i continuar la relació entre l'educació formal i la no formal
6. Ha de ser un lloc de generació de valors.

De 1975 a 1996, les propostes dels Moviments de Renovació Pedagògica van impregnar algunes iniciatives de política educativa, cosa interessant sobretot amb l'escenari que s'obria el 1982 amb l'arribada dels socialistes al govern de l'estat i, malgrat això, la crisi i la desmobilització progressiva dels moviments socials a les acaballes del segle i el desencís de la constatació que potser les polítiques educatives havien anat massa lluny en la institucionalització i l'homogeneïtzació, sobretot amb la LOGSE de 1990. És una hipòtesi que caldrà estudiar en profunditat i que podria explicar allò que es va anar etiquetant com la crisi de l'educació.

En tot cas, voldria destacar que l'impuls de la tercera onada va venir sobretot per la formació dels mestres, tant la inicial com la permanent. Sorgí a partir de l'Escola de Mestres Rosa Sensat i les Escoles d'Estiu, de la tasca dels Instituts de Ciències de l'Educació, de l'Escola de Mestres de Sant Cugat, de la renovació que anaven fent progressivament les Escoles Normals, del treball dels grups de mestres en els territoris. I no hi ha dubte que en el tancament de segle hi va haver dos temes clau:

1. El debat sobre el model lingüístic i, per tant, l'aposta clara per la immersió, amb la llengua com a vehicle de cohesió social
2. L'atenció a la diversitat i el pas de l'educació compensatòria a l'escola inclusiva.

Són dos dels eixos que van contribuir a dinamitzar aquesta renovació de l'escola.

Fent un balanç de la renovació del segle XX, sovint l'hem entès com a molt homogènia i, en realitat, és molt heterogènia: és més polièdrica que plana i, per tant, hi ha molta diversitat de perspectiva; és més diversa que uniforme, més fragmentada que continuada, amb talls i oscil·lacions, molt més complexa que esquemàtica -tot i que jo l'hagi explicat de manera esquemàtica- i més oscil·lant i arrítmica que constant i progressiva i, per tant, difícil d'analitzar i d'estudiar. De manera que potser el plural, renovacions, ens ajudaria a explicar-ho millor. Hi ha, però, ha alguns elements clau en aquesta evolució que he intentat descriure esquemàticament, traint la meva mateixa tesi:

Alexandre Galí trobava a faltar consciència tècnica en els mestres de Catalunya; una consciència tècnica que hauria d'anar al costat de la consciència pràctica, articulada amb fonaments psicopedagògics. Jo penso que hi ha hagut un caràcter excessivament pràctic d'aquesta renovació pedagògica.

Elements clau

- La funció de **reconstrucció nacional i/o de reforma social i política** que s'ha atorgat a l'educació i a la renovació pedagògica en les diverses etapes del segle XX.
- L'educació com a **factor decisiu per orientar el futur**.
- Les **divergències i contradiccions** dins el si dels moviments renovadors.
- La diferenciació entre el **protagonisme de l'infant** dins el procés educatiu i el grau de respecte a la **llibertat del mateix infant**.
- La vinculació de l'educació i l'escola amb l'**entorn social, natural i cultural**.
- La distància entre la consideració de **servei públic** de l'educació i l'aprofundiment en la **democratització** de l'ensenyament i l'escola.
- El caràcter excessivament pràctic de la renovació pedagògica, sovint identificada amb una **renovació metodològica**.

Finalment, intentaré ser fidel a una crida que fa l'historiador Josep Fontana quan diu: *no ens podem despreocupar de la funció social de la història. I també: construïm la història de tots, amb les armes de l'error, o els prejudicis i la irracionalitat que dominen la nostra societat. Una història que ens retorni la voluntat de planejar i construir el futur, ara que sabem que cal participar-hi activament perquè aquest futur no està determinat i depèn de nosaltres.*

Seguint aquesta crida de Fontana, algunes lliçons.

1. El valor dels projectes singulars i propis de cada escola enfront de la tendència a institucionalitzar i homogeneïtzar
2. El valor de la participació col·lectiva i la implicació de la comunitat, enfront de lideratges que es converteixen en dirigismes culturals i educatius.
3. La complicitat i la cooperació entre administracions educatives.
4. La importància dels principis i la fonamentació pedagògica, enfront de discursos purament tecnocràtics abocats a un pur activisme al qual no hi veig massa finalitat.
5. La sòlida formació dels mestres i el rigor d'aquesta formació, com a peça que ha estat la clau de volta de totes les onades anteriors.
6. La concepció i el model d'escola pública com a escola democràtica, justa, inclusiva i com a lloc d'acollida de tots els infants i adolescents.

Crec que hauríem de ser capaços d'articular el debat pedagògic entorn d'idees com aquestes, o d'idees semblants, perquè tampoc vull pretendre donar la clau de volta de res, sinó traslladar reflexions que penso que els que ens dediquem a la història, tenim l'obligació de fer.

I això ha estat la substitució de la conferència sobre Àngels Garriga a Saifores, que havia de fer l'Àngels Ollé.

